ΕΤΟΣ Γ'. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 26 Μαΐου 1913 ΑΡΙΘ. 127.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'.

Ο ΟΡΑΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ.—Η ΕΝ ΕΞ ΗΜΕΡΑΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ.

» Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν....
» ποιητὴν Οὐρανοῦ καὶ Γῆς».

Εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν κατεδείξαμεν ὅτι ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου πείθει ἡμᾶς περὶ τῆς Παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ δημιουργίᾳ δὲν θαυμάζομεν τὴν παντοδυναμίαν μόνην τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ τὴν ἄπειρον αὐτοῦ ἀγαθότητα, περὶ ὧν ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος σήμερον.

Ἄς ἀναγνώσωμεν καὶ πάλιν τὴν πρώτην σελίδα τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὅταν τὴν πρώτην ἡμέραν *ἐποίησεν* ὁ Θεὸς τὸ *φῶς*, εἶδεν ὅτι τὸ φῶς ἦτο καλόν. «*Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν.*» Τὰς ἑπομένας ἡμέρας εἰς κάθε νέον δημιούργημα, τὸ ὁποῖον ἐξήρχετο ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ὁ Θεὸς ἔβλεπεν ὅτι καὶ τὸ δημιούργημα τοῦτο ἦτο καλόν. «*Καὶ εἶδεν ὁ » Θεός, ὅτι καλόν*». Τὸ ἑσπέρας τῆς ἕκτης ἡμέρας, ὁπότε πλέον εἶχον δημιουργηθῆ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, οὐδὲ τοῦ ἀνθρώπου ἐξαιρουμένου, πάντα ταῦτα τὰ ποιήματα ὁ Θεὸς εὗρεν ὅτι ἦσαν καλὰ λίαν. «*Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν*». Ἰδοὺ πραγματικῶς ἡ λέξις ἡ ἁρμόζουσα εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθέντων κτισμάτων. Πάντα τὰ κατὰ τὰς ἓξ ἡμέρας τῆς δημιουργίας συντελεσθέντα, εἶναι καλὰ λίαν.

Καλὰ λίαν εἶναι πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν Ἀστέρων δημιουργη-

θέντα. Πάντα τὰ ἄστρα τηροῦσιν ἑαυτὰ ἐν ἰσορροπίᾳ αὐστηροτάτῃ, τηροῦσιν ἐπακριβῶς τὰς ἑαυτῶν θέσεις, καὶ οὐδέποτε ἐξέρχονται τῶν ἰδίων αὐτῶν ὁρίων. «*Πάντα,* λέγει ὁ σοφὸς Σειράχ, *πάντα δισσά, ἓν κατέναντι » τοῦ ἑνός, καὶ οὐδὲν ἐποίησεν ἐκλεῖπον*».

Καλὰ λίαν εἶναι τὰ πάντα προκειμένου καὶ περὶ τῆς ἀποστάσεως τῆς χωριζούσης τὸν Ἥλιον ἀπὸ τῆς Γῆς. Ἐὰν ὁ Ἥλιος ἦτο πλησιέστερος πρὸς ἡμᾶς διὰ τῆς θερμότητος αὐτοῦ ἤθελεν ἐξατμίσῃ ὅλα τὰ ὑγρά, ἤθελε διαλύσῃ τὰ μέταλλα, ἤθελε κατακαύσῃ ὅλα τὰ φυτά, καὶ θὰ ἐφόνευε πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Ἐὰν δὲ πάλιν ἦτο εἰς μακρυτέραν ἀπόστασιν θὰ ἀπέβαινε ἀκόμη περισσότερον ἐπιζήμιος· αἱ νεφέλαι θὰ ἐπέπιπτον καθ᾽ ἡμῶν ὡς παγωμένοι ὄγκοι, ἡ δὲ γῆ ἀποβαίνουσα βράχος παγωμένος οὐδὲν θὰ παρῆγεν, οὔτε φύλλον χόρτου. Μεταξὺ τοῦ Ἡλίου καὶ ἡμῶν ἡ θεία σοφία καθώρισε τριάκοντα ὀκτὼ περίπου ἑκατομμυρίων λευγῶν ἀπόστασιν, ἥτις εἶναι καὶ ἡ μόνη προσήκουσα ἀπόστασις.

Καλὰ λίαν εἶναι καὶ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γηΐνης σφαίρας δημιουργήματα. Τὰ ὄντα τὰ οἰκοῦντα ἐπὶ τῆς γῆς διαιροῦνται εἰς γένη, τὰ γένη εἰς εἴδη, τὰ εἴδη εἰς ποικιλίας διαφόρους. Ἕκαστον τούτων ἔχει ὅ,τι χρειάζεται εἰς αὐτὸ ἀναλόγως τῆς τάξεως, εἰς ἣν ἀνήκει. Τὸ φύλλον τοῦ χόρτου τὴν ἀναγκαιοῦσαν αὐτῷ ἡλιακὴν ἀκτῖνα, τὸ εὐτελέστατον τῶν ἀνθέων τὴν ζωογονοῦσαν αὐτὸ σταγόνα τῆς δρόσου, ὁ σπόρος καὶ ὁ πλέον μικρὸς τὸ δι᾽ αὐτὸν πρόσφορον ἔδαφος, τὸ πτηνὸν τὸ ἴδιον στοιχεῖον, ὁ ἰχθὺς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἐπίσης στοιχεῖον, τὸ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς κινούμενον ζῷον τὸ εἰς τὰς ἱκανότητας αὐτοῦ ἁρμόζον ἔνστικτον· ἀφ᾽ ἑτέρου εἰς οἱονδήποτε γένος ἢ εἶδος, ἢ ποικιλίαν καὶ ἂν ἀνήκωσιν, τὰ πάντα ἐξαρτῶνται τὰ μὲν ἐκ τῶν δέ, τὰ πάντα ποιοῦνται ἀμοιβαίας παραχωρήσεις, τὰ πάντα λαμβάνουσι καὶ δίδουσι, καὶ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ πάντα ἀποτελοῦσιν εὐρύτατον συνεταιρισμόν, τοῦ ὁποίου ρυθμιστὴς εἶναι ὁ Θεός, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ πάντα τὰ συμφέροντα εἶναι κοινά. Τὴν λαμπροτέραν καὶ πανηγυρικωτέραν ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι εἶναι ἀληθὴς ἡ ρῆσις τῆς Ἁγίας Γραφῆς, «*καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν*», χορηγεῖ ἡμῖν αὐτὴ αὕτη ἡ δημιουργηθεῖσα φύσις.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ πάντα εἰσὶ *καλὰ λίαν*, τὰ πάντα εἶναι καὶ ὠφέλιμα, διότι πραγματικῶς ὠφέλιμον εἶναι πᾶν ὅ,τι εἶναι καὶ πραγματικῶς καλόν.

Τὰ ἄστρα εἶναι ὠφέλιμα, διότι ὄχι μόνον φωτίζουσιν, ἀλλὰ καὶ τέρπουσι προσέτι ἡμᾶς· ἡ ποικιλία αὐτῶν ἀρέσκει ἡμῖν ὅσον καὶ τὸ φῶς αὐτῶν. Ἐν τῇ ἀπεράντῳ τῶν Οὐρανῶν ἐκτάσει οὐδέποτε δύο ἀστέρες εἶναι κατὰ πάντα ὅμοιοι, λέγει ἡ Ἁγία Γραφή, ἀλλ᾽ «*ἄλλη δόξα ἡλίου, » καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος δια- » φέρει ἐν δόξῃ*».

Ὁ ἀὴρ εἶναι ὠφέλιμος, ὁ ἀήρ, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀρχαῖοι ἀπεκάλουν τροφὴν τῆς ζωῆς. Ἄνευ ἀέρος δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναπνέωμεν καὶ ἑπομένως νὰ ζῶμεν. Ἄνευ ἀέρος δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν καὶ ἑπομένως νὰ ζῶμεν ἐν κοινωνίᾳ. Ὁ ἀὴρ εἶναι ὁ προσκομίζων ἡμῖν τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθέων, ὁ ἀὴρ εἶναι ὁ μεταβιβάζων εἰς ἡμᾶς τὴν ἁρμονίαν τῶν μουσικῶν τόνων, ὅπως τὸ οὐράνιον τόξον ἀποκαλύπτει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὴν ἁρμονίαν τῶν χρωμάτων.

Τὰ ὕδατα εἶναι ὠφέλιμα· τὰ ὕδατα, ὧν ἄλλα μὲν εἶναι γονιμοποιά, ἄλλα θεραπευτικά, τὰ πάντα δὲ χρήσιμα καὶ σωτήρια. Ὅταν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, τὸ ὕδωρ καθώρισεν ὡς στοιχεῖον τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀναγεννήσεως. Γινώσκετε, ὅτι δύο φορὰς γεννώμεθα· τὸ πρῶτον, ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος, ὡς ἄνθρωποι, τὸ δεύτερον, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος Ἁγίου, ὡς Χριστιανοί.

Τὰ μέταλλα εἶναι ὠφέλιμα· οὔτε καταγραφὴν τούτων ποιούμεθα ἐνταῦθα, οὔτε περὶ τῆς σχετικῆς τούτων ἀξίας θὰ πραγματευθῶμεν. Παρατηροῦμεν μόνον ὅτι διὰ προσφόρου ἀναμίξεως ἐνίων ἐκ τούτων κατασκευάζονται οἱ ἐπὶ τῶν κωδωνοστασίων τῶν ἱερῶν Ναῶν ἡμῶν αἰωρούμενοι κώδωνες, οἵτινες προσκαλοῦσιν ἡμᾶς νὰ ἀναβαίνωμεν, νὰ ἀνυψῶμεν ἑαυτοὺς διὰ τῶν προσευχῶν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, ἢ νὰ ἐκδηλῶμεν καὶ ἐκφράζωμεν τὴν χαρὰν καὶ τὴν θλῖψιν ἡμῶν, τοὺς φόβους καὶ τὰς ἐλπίδας ἡμῶν. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀριθμήσῃ καὶ καταγράψῃ ὅσα ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα ἀντικείμενα ὀφείλομεν εἰς τὰ μέταλλα ἀπὸ τοῦ ἀρότρου, δι᾽ οὗ καλλιεργοῦμεν τὰς γαίας ἡμῶν μέχρι τοῦ ἁγίου Ποτηρίου τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου, ἐν ᾧ τελεσιουργοῦνται τὰ Ἄχραντα Μυστήρια!

Ἀλλ᾽ ἐκεῖνα ὅσα ἡ γῆ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς παράγει εἶναι κρείσσονα καὶ πολυτιμότερα τῶν θησαυρῶν τοὺς ὁποίους κρύπτει ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς. «Ἄνθρωπε, ἀναφωνεῖ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος, ἡ γῆ τὴν ὁποίαν κατοικεῖς, εἶναι πατρίς, εἶναι μήτηρ, εἶναι τροφός, εἶναι τράπεζα κατὰ πάντα ηὐτρεπισμένη. Διὰ σὲ αἱ ὧραι τοῦ ἔτους διαδέχονται ἀλλήλας, ἡ ἡμέρα τὴν νύκτα, ἡ νὺξ τὴν ἡμέραν· διὰ σὲ οἱ ποταμοὶ κυλίουσι τὰ ἑαυτῶν ὕδατα, διὰ σὲ αἱ πηγαὶ ἀναβλύζουσιν ὕδωρ, τὰ ζῷα ἀναπαράγονται, τὰ δάση στολίζονται μὲ φύλλα, τὰ δένδρα μὲ καρποὺς, οἱ ἀγροὶ μὲ γεννήματα. Ἀλλὰ σύ, ὅστις κυβερνᾷς ὡς κύριος τὰ κτίσματα, θὰ ἀρνηθῇς νὰ λατρεύσῃς τὸν Κύριον καὶ πλάστην σου!»

Ἀλλὰ καὶ πόσας ἠθικὰς διδασκαλίας δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν ἐκ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ οἱ ταύτης ἑρμηνευταὶ, οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀπαράμιλλοι εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διδασκαλίας. Πορεύθητι, λέγει ὁ σοφὸς Σολομὼν, ὀκνηρὲ, πρὸς τὸν μύρμηκα καὶ λάβε ἐξ αὐτοῦ μαθήματα φιλεργίας, πορεύθητι καὶ πρὸς τὴν μέλισσαν καὶ λάβε καὶ ἀπὸ αὐτὴν μαθήματα φιλοπονίας· «*Ἴθι πρὸς » τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρέ, καὶ ζήλωσον τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκεί- » νου σοφώτερος. Ἐκείνῳ γὰρ γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος, μηδὲ τὸν ἀναγ- » κάζοντα ἔχων, μηδὲ ὑπὸ δεσπότην ὤν, ἑτοιμάζεται θέρους τὴν τροφὴν. » πολλήν τε ἐν τῷ ἀμητῷ ποιεῖται τὴν παράθεσιν. Ἢ πορεύθητι πρὸς τὴν » μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστὶ, τήν τε ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ποιεῖ- » ται· ἧς τοὺς πόνους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγιείαν προσφέρονται· » ποθεινὴ δέ ἐστι πᾶσι καὶ ἐπίδοξος, καίπερ οὖσα τῇ ῥώμῃ ἀσθενὴς, τὴν » φύσιν τιμήσασα προήχθη· Ἕως τίνος κατάκεισαι ὀκνηρέ; Πότε δὲ ἐξ » ὕπνου ἐγερθήσῃ;* Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ νὰ παραστήσῃ τὸν βαθμὸν τῆς ἀγάπης, ἣν ᾐσθάνετο καὶ ἔτρεφε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος αὐτοῦ μεταχειρίζεται τὸ παράδειγμα τῆς ὄρνιθος, ἥτις ἐπισυνάγει ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς τὰ ἴδια αὐτῆς νοσσία. «*Ἱερουσαλὴμ, Ἱερου- » σαλὴμ, λέγει, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπε-*

» *σταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου,* » *ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας,* » *καὶ οὐκ ἠθελήσατε;»* Ὁ Μέγας Βασίλειος διὰ νὰ προτρέψῃ τὰ τέκνα εἰς τὸ νὰ ἀγαπῶσι καὶ νὰ τρέφωσι τοὺς ἰδίους γονεῖς καὶ μάλιστα κατὰ τὸ γῆρας αὐτῶν μεταχειρίζεται τὸ παράδειγμα τῶν πελαργῶν, λέγων· «Ἡ » περὶ τοὺς γηράσαντας τῶν πελαργῶν πρόνοια ἐξαρκεῖ τοὺς παῖδας » ἡμῶν, φιλοπάτορας καταστῆσαι· Ἐκεῖνοι γὰρ τὸν πατέρα ὑπὸ γῆρας » πτερορροήσαντα περιστάντες ἐν κύκλῳ, τοῖς οἰκείοις πτεροῖς περιθάλ- » πουσι, καὶ τὰς τροφὰς ἀφθόνως παρασκευάζοντες, τὴν δυνατὴν καὶ ἐν » τῇ πτήσει παρέχοντες βοήθειαν ἠρέμα τῷ πτερῷ κουφίζοντες ἑκατέρω- » θεν, καὶ οὕτω τοῦτο παρὰ πᾶσι διαβεβόηται, ὥστε ἤδη τινὲς τὴν τῶν » εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν, ἀντιπελάργωσιν ὀνομάζουσιν». Τὸ βιβλίον τῶν ἀσκητῶν καὶ πάντων τῶν εὐσεβῶν ἀνδρῶν ἦτο αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις. Εὐσεβής τις ἀνὴρ ὁσάκις ἔβλεπε πρόβατον ἔλεγεν· Ἰδοὺ ἓν δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται καὶ ζῇ ἐν τῷ κόσμῳ διὰ νὰ ἐκπληρώνῃ τὴν ἐντολὴν ἐκείνην τοῦ Χριστοῦ· «*Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ* » *μὴ ἔχοντι*». Τὸν μέγαν Ἀντώνιον ἐπεσκέφθησάν ποτε ἐν τῇ ἐρήμῳ φιλόσοφοί τινες, οἱ ὁποῖοι, τὸν ἠρώτησαν· Πῶς ἠδύνατο νὰ ζῇ ἐν τῇ ἐρήμῳ χωρὶς νὰ ἔχῃ βιβλία πρὸς ἀνάγνωσιν. Ἔχω, ἀπήντησεν ὁ Ἅγιος, τὸ μέγα καὶ ἀτελεύτητον βιβλίον τῆς φύσεως, διότι οἱ οὐρανοὶ εἶναι ἐκεῖ- νοι οἱ ὁποῖοι διηγοῦνται τὴν δόξαν τῆς θείας δημιουργίας, «*οἱ οὐρανοὶ* » *διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στε-* » *ρέωμα*». Ἰδοὺ τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκω ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἰδοὺ τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον μὲ διδάσκει ὅτι ὁ κόσμος καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι ἔργον τῆς θείας παντοδυναμίας καὶ πανσοφίας. Ἰδοὺ τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον διανοίγει τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ νὰ βλέπωσιν, ὅτι πάντα ὅσα ἡ Δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου ἐποίησεν εἶναι, «***καλὰ λίαν***».

Ποῖον εἶναι τόρα, ἀγαπητοί, τὸ συμπέρασμα τῆς διδασκαλίας ἡμῶν ταύτης; Ἰδοὺ ποῖον εἶναι· ὅτι ὀφείλομεν νὰ ὑμνολογῶμεν καὶ δοξολογῶ- μεν τὸν «***ποιητὴν Οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων***» μὲ τὴν ὑμνολογίαν ἐκείνην μὲ τὴν ὁποίαν ὑμνολόγησαν αὐτὸν οἱ τρεῖς Παῖ- δες ἐν τῇ καμίνῳ· «*Εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε* » *καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Εὐλογεῖτε Ἄγγελοι Κυ-* » *ρίου, οὐρανοὶ Κυρίου, τὸν Κύριον· Εὐλογεῖτε ὕδατα πάντα τὰ ὑπεράνω* » *τῶν οὐρανῶν, πᾶσαι αἱ Δυνάμεις Κυρίου, τὸν Κύριον. Εὐλογεῖτε ἥλιος* » *καὶ σελήνη, ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, τὸν Κύριον· Εὐλογεῖτε φῶς καὶ σκότος,* » *νύκτες καὶ ἡμέραι, τὸν Κύριον. Εὐλογεῖτε πᾶς ὄμβρος καὶ δρόσος, πάντα* » *τὰ πνεύματα, τὸν Κύριον. Εὐλογεῖτε πῦρ καὶ καῦμα, ψύχος καὶ καύ-* » *σων τὸν Κύριον. Εὐλογεῖτε δρόσος καὶ νιφετός, πάγος καὶ ψύχος, τὸν* » *Κύριον. Εὐλογεῖτε πάχναι καὶ χιόνες, ἀστραπαὶ καὶ νεφέλαι, τὸν Κύριον.* » *Εὐλογεῖτε γῆ, ὄρη καὶ βουνοὶ καὶ πάντα τὰ φυόμενα ἐν αὐτῇ, τὸν Κύριον.* » *Εὐλογεῖτε πηγαί, θάλασσα καὶ ποταμοί, κήτη καὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐν* » *τοῖς ὕδασι, τὸν Κύριον. Εὐλογεῖτε πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ* » *θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη, τὸν Κύριον. Εὐλογεῖτε υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων,* » *ἱερεῖς Κυρίου, δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον.... Τὸν Κύριον ὑμνοῦμεν καὶ* » *ὑπερυψοῦμεν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας*». Ἀμήν.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ΄.

Η΄. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ἀκούομέν τινας περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν » ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους.... τοῖς δὲ » τοιούτοις παραγγέλλομεν καὶ παρακαλοῦ- » μεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, » ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τὸν ἑαυτῶν » ἄρτον ἐσθίωσιν» (Β΄. Θεσσαλ. 3, 11—12)

Εἴδαμεν προηγουμένως, ὅτι καὶ λόγοι εὐνόητοι καὶ παραδείγματα θεῖα καὶ ἅγια τῆς Κ. Δ. συνιστοῦν καὶ διδάσκουν τὴν *ἐργασίαν*, πρῶτον μὲν ὡς μέτρον *εὐταξίας* τῶν Χριστιανῶν, ἤτοι ὡς συνθήκην *δημοσίας τάξεως*, τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ σέβεται εἰλικρινῶς ὁ Χριστιανός, δεύτερον δὲ ὡς ἀπόδειξιν τρανὴν τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, καὶ τρίτον ὡς μέσον ἐξοικονομήσεως τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, ταὐτοχρόνως δὲ ὡς ὅρον ἀποφυγῆς μὲν τῆς κλοπῆς, ἐκτελέσεως δὲ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ ἀγαθοεργίας. Ποῖα πρῶτον εἶναι τὰ παραδείγματα ταῦτα; Ἂς τὰ ἐπαναλάβωμεν ἐκ νέου μὲ ὀλίγας λέξεις, διὰ νὰ τὰ μάθουν καὶ ὅσοι τυχὸν δὲν τὰ ἤκουσαν εἰς τὴν προηγουμένην Διδαχήν. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας καὶ Σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος εἰργάσθη ὡς *τέκτων*. Διὰ ποῖον λόγον; Πρῶτον διὰ νὰ μὴ ζῇ ὡς ἄεργος δαπάναις τῆς οἰκογενείας του καὶ δεύτερον διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ *ἐνασχόλησις* εἶναι θεία ἰδιότης· «ὁ πατήρ μου, λέγει ὁ Ἰησοῦς, ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι». Ἡ ἁλιεία, ἦτο καὶ τῶν Μαθητῶν αὐτοῦ καὶ Ἀποστόλων τὸ ἔργον. Ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος εἴπαμεν, ὅτι ἦτο *σκηνοποιός*, καὶ ὅσας ὥρας δὲν ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον κατεσκεύαζε *σκηνάς*, διὰ νὰ συντηρῆται μὲ τὴν ἐργασίαν τῶν χειρῶν του, καὶ νὰ μὴ δίδῃ τοιουτοτρόπως ἀφορμὴν εἰς κανένα νὰ τὸν κατακρίνῃ, ὅτι δῆθεν περιμένει νὰ τὸν τρέφουν ἄλλοι· ἂν καὶ δὲν θὰ ἦτο καθόλου δικαία ἡ τοιαύτη κατάκρισις, διατί δέ; Ἐπειδὴ ρητῶς τὸ ἐδήλωσεν ὁ Χριστός, ὅτι τὸν ἐργαζόμενον διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἄλλων, χρεωστοῦν καὶ αὐτοὶ νὰ τὸν τρέφουν. Αὐτὰ εἶναι τὰ παραδείγματα· οἱ δὲ λόγοι καὶ αἱ παραγγελίαι περὶ τῆς *ἐργασίας* ποῖαι εἶναι, διὰ νὰ τοὺς ἐντυπώσωμεν καὶ αὐτοὺς καλὰ εἰς τὸν νοῦν μας, «Παρακαλοῦ-

μεν, λέγει ὁ Παῦλος.... φιλοτιμεῖσθαι ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια καὶ *ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν* ὑμῶν, καθὼς ὑμῖν παρηγγείλαμεν, ἵνα περιπατῆτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω (τοὺς Ἐθνικοὺς) καὶ μηδενὸς χρείαν ἔχητε». «Καὶ γὰρ ὅτε ἦμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω». Καὶ σᾶς ἐπαναλαμβάνω καὶ τώρα γραπτῶς τὴν παραγγελίαν μου ἐκείνην, διότι μετὰ λύπης μου ἀκούω, ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ Χριστιανοὶ *ἄτακτοι*. Ἐνῷ ἠδύναντο οὗτοι καὶ ὤφειλαν νὰ ἐργάζωνται, ὅπως ἄλλοτε σᾶς ὡδήγησα γενικῶς ὅλους, αὐτοὶ ἐν τούτοις *περιεργάζονται* τοὺς ἄλλους, *χαζεύουν* δηλαδὴ εἰς βάρος τῆς καλῆς ὑπολήψεως τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἐθνικῶν. Εἰπέτε λοιπὸν εἰς τοὺς τοιούτους *ἀτάκτους* Χριστιανούς, ὅτι τοὺς συμβουλεύω, ὅτι μάλιστα τοὺς ἐξορκίζω νὰ παύσουν πλέον αὐτὴν τὴν ἀνήσυχον καὶ ἄτακτον διαγωγήν των καὶ νὰ πιάσουν μίαν ἔντιμον ἐργασίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ κερδίζουν τὸ ψωμίον των ὡς φιλότιμοι Χριστιανοί. Αὐτοὶ εἶναι καὶ οἱ ρητοὶ λόγοι· λόγοι, ὡς βλέπετε, οἱ ὁποῖοι ἰσοδυναμοῦν μὲ τὸν πλέον αὐστηρὸν νόμον τῆς θρησκείας. Εἶναι ὡσὰν νὰ μᾶς λέγουν· ἔχεις ἀνάγκην, Χριστιανέ μου νὰ τρώγῃς, ἂς εἶσαι καὶ ὀπαδὸς τοῦ Χριστοῦ; Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη καὶ νὰ ἐργάζεσαι, διότι ὁ Χριστὸς δὲν εὐνοεῖ καθόλου τοὺς *κηφῆνας*. Εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ ἐργασία ὠφελεῖ τὴν ὑγείαν, ἀναπτύσσει τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἠθικοποιεῖ, καὶ εἶναι ὅρος ἀπαραίτητος τῆς κοινωνικῆς, τῆς τεχνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς προόδου; Μάλιστα. Ὀφείλεις λοιπόν, Χριστιανέ μου, νὰ εἶσαι φίλος ἔνθερμος τῆς ἐργασίας. Διότι ἴσα ἴσα ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ τοιουτοτρόπως τοὺς ἀπαιτεῖ τοὺς ὀπαδούς του. Πῶς; Νὰ πρωτοστατοῦν εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῶν ἀνθρωπίνων ἐργασιῶν.

Πράγματι δὲ οἱ λόγοι οὗτοι καὶ τὰ παραδείγματα ταῦτα τῆς Κ. Δ. ἀντήχησαν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Κληρικῶν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ὡς νόμος, τοῦ ὁποίου ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἔχουν μεγίστην σημασίαν εἰς τὸν προοδευτικὸν καὶ ἐκπολιτιστικὸν προορισμὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διὰ τοῦτο ὅταν οἱ Ἐθνικοὶ περιέπαιζαν τοὺς ἰδικούς μας, ὅτι κατεδέχοντο καὶ ἔκαμναν ἐργασίας, τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε ἐνήργουν οἱ δοῦλοι, οἱ Ἀπολογηταὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ τί ἀπήντων εἰς τὰ ἀνόητα ταῦτα περιπαίγματα; Ἀντέτασσαν εἰς αὐτοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστιανισμοῦ τὰ παραδείγματα τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις ἂν καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦτο καὶ τεχνίτης, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ Μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ Διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης καὶ κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου ἦσαν ἐπίσης τεχνῖται καὶ ἐργατικοί. Ὅταν, λέγει, ἔχωμεν οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰ διάφορα ἐπαγγέλματά μας τοιαῦτα παραδείγματα, μᾶς ἀρκεῖ ἡ τιμὴ αὐτή, καὶ ἡ ἰδική σας ὑποτίμησις δὲν μᾶς ἀφαιρεῖ τίποτε ἀπὸ τὴν ἀξιοπρέπειάν μας. Ἄλλως τε ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ τὴν ἐργασίαν τὴν ἐκλαμβάνομεν, καθὼς καὶ εἶναι πράγματι, ὡς μέσον οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ συνάμα ὡς ὄργανον τῆς ἀδελφικῆς μας ἀλληλεγγύης. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ πῶς φερόμεθα ἡμεῖς πρὸς τοὺς ὁμοθρήσκους μας. Ἐὰν κἀνεὶς ἐκ τῶν ἀδελφῶν μας ζητήσῃ τὴν φιλοξενίαν μας δι' ὀλίγον καιρόν, τὸν περιποιούμεθα καθ' ὅσον ἠμποροῦμεν. Ἀλλ' ἐὰν ἔχῃ σκοπὸν νὰ καθίσῃ περισσότερον καιρόν, τοῦ ὑποδεικνύομεν ὅτι πρέπει νὰ ἐργασθῇ μαζί μας, ἐὰν θέλῃ νὰ μοιραζώμεθα

τὴν τροφήν μας. Δὲν ἐννόεῖ δὲ οὗτος νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὴν σύστασίν μας αὐτήν; Τὸν θεωροῦμεν τότε ὡς κάπηλον τῆς θρησκείας ἡμῶν καὶ ἡ ὁδηγία τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀπὸ τὴν Διδαχὴν τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων εἶναι ἡ ἑξῆς· προσοχὴ ἀπέναντι τοιούτου Χριστιανοῦ! Εἶναι ψευδὴς Χριστιανός!

Τόση λοιπὸν ἦτο ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν ἤρχισαν νὰ δίδουν ἀμέσως οἱ ἀρχαῖοι Χριστιανοὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐργασίας. Τὸ προαναφερθὲν βιβλίον: ἡ Διδαχὴ τῶν Δώδεκα ἀποστόλων, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς πρώτους Χριστιανοὺς ὡς εἶδος Κατηχήσεως, παρουσιάζει τὴν ἐργασίαν, ὡς ἓν ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τοῦ καλοῦ Χριστιανοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν ὑπῆρχεν ἀληθὴς Χριστιανὸς, εἰς οἱανδήποτε κοινωνικὴν τάξιν καὶ ἂν ἀνῆκε, καὶ ὅσην δήποτε ἄλλην ἀνάπτυξιν καὶ ἂν εἶχεν, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ μὴ ἀφήσῃ τὴν ἐσκωριασμένην ἰδέαν τοῦ Ἐθνισμοῦ περὶ τῆς ἐργασίας, καὶ νὰ μὴ τὸ θεωρῇ τιμήν του νὰ ἔχῃ ὡς ὑποδειγμά του διδακτικὸν τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ὑλικώτερον μέρος τῆς ζωῆς του, ὁποῖον εἶναι ἡ ἐξάσκησις ἑνὸς ἐντίμου ἐπαγγέλματος. Εἰς τὰ ὄμματα τῶν Χριστιανῶν ἐφαίνετο, ὅτι ἡ ἐργασία ἡγιάσθη ἀπὸ τὴν θρησκείαν· καὶ εἶχαν πληρέστατα δίκαιον. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἤθελαν νὰ τιμήσουν κανένα μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐνόμιζαν ὅτι δὲν εἶχαν νὰ κάμουν ἄλλο πρᾶγμα παρὰ νὰ σημειώσουν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον αὐτοῦ τὰ *σύμβολα*, ἤτοι τὰ ὄργανα τοῦ ἐπαγγέλματός του.

Πρέπει δέ, ἀγαπητοί, νὰ γνωρίζετε, ὅτι τὸ παράδειγμα τῆς φιλεργίας ἔδιδαν εἰς τοὺς λαϊκοὺς πρῶτα πρῶτα οἱ Κληρικοὶ καὶ οἱ Ἀσκηταί. Καὶ βέβαια ὤφειλαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι διεδέχθησαν τοὺς Ἀποστόλους εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, νὰ συνεχίσουν καὶ τὰς παραδόσεις αὐτῶν περὶ τῆς ἐργασίας. Καὶ διὰ νὰ περιορίσωμεν τὸν λόγον μας μόνον εἰς τοὺς Ἀσκητάς, εἰς τοὺς Μοναχοὺς τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς πῶς νὰ τοὺς φαντάζεσθε ἆρά γε; Πῶς ἔζων οὗτοι εἰς τὰς ἐρήμους, ὅπου ἀπεσύροντο; Ἔκαμναν βεβαίως τὰς μακρὰς των προσευχάς, ἔκαμναν τὴν ἀνάγνωσίν των εἰς τὰς Ἁγίας Γραφάς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ θεωρητικοῦ τούτου βίου των, εἶχον καὶ ὥρας ὡρισμένας διὰ νὰ ἐργάζωνται· ἐφρόνουν ὀρθῶς ὅτι ἐκτελοῦν θείαν διάταξιν, κερδίζοντες τὸν ἄρτον αὐτῶν ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου των. Τὸ προσφιλέστερον δὲ εἶδος τῆς ἐργασίας των ἦτο ἡ γεωργία, τὴν ὁποίαν ἐξήσκησε καὶ ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Ὁ ἴδιος δὲ ἔπλεκε καὶ *κάνιστρα*, καλάθια, τὰ ὁποῖα ἔδιδεν ὡς ἀντάλλαγμα εἰς ἐκείνους οἵτινες προσέφεραν εἰς αὐτὸν ἐλαίας καὶ ἔλαιον· Ἦτο δὲ πράγματι ὡραῖον φαινόμενον νὰ βλέπῃ τις τοὺς Μοναχοὺς αὐτοὺς μὲ τὰ χονδρά των ἐνδύματα, μὲ τὸν τρίχινον μανδύαν των ἐπάνω εἰς τοὺς ὤμους νὰ σκάπτουν, νὰ ψαρεύουν εἰς τὸν Νεῖλον ποταμόν, νὰ πλέκουν ψιάθας, καὶ ἄλλας ὁμοίας ἐργασίας νὰ ἐκτελοῦν. Ἂν θέλετε δὲ νὰ μάθετε καὶ τὴν λεπτομέρειαν αὐτήν· οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ νομοθέται τοῦ Μοναχικοῦ βίου ὥρισαν καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας εἰς ἑπτὰ ὥρας καθ᾽ ἡμέραν. Οἱ ἀσκητικοὶ κανονισμοὶ περιέχουν ἰδιαίτερα ἄρθρα περὶ τοῦ ποσοῦ, περὶ τοῦ εἴδους καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξασκήσεως τῶν ἀσκητικῶν ἐργασιῶν.

Καὶ εἰργάζοντο μὲν κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Μοναχοὶ τῆς Ἀνατο-

λῆς· ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ Μοναχοὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἂν καὶ ἐδιδάχθησαν τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας συναδέλφους των, σύμφωνα ὅμως μὲ τὸν πρακτικώτερον χαρακτῆρα τῶν λαῶν τῆς Δύσεως, κατώρθωσαν οὗτοι θαυμασιώτερα ἔργα. Ὑπῆρξαν οἱ Μοναχοὶ οὗτοι οἱ κυριώτεροι ἐκπολιτιστικοὶ παράγοντες τῆς ἡμιβαρβάρου τότε Εὐρώπης. Χωρὶς ἐδῶ νὰ λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας οἱ Μοναχοὶ τῆς Εὐρώπης προσέφεραν εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὰς ἀνακαλύψεις, εἰς τὰς τέχνας, εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, ἀναφέρομεν μόνον τὰ σπουδαιότατα γεωργικά των κατορθώματα. Οἱ Ἀσκηταὶ οὗτοι ἀπεράντους ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτων γαιῶν μὲ τὴν ἰδίαν των προσωπικὴν ἐργασίαν μετέβαλαν εἰς ὡραίους ἀμπελῶνας, εἰς μεγάλας δενδροφυτείας, εἰς πλουσίους σιτοβολῶνας, εἰς τέλεια κτήματα. Βλέποντες οἱ χωρικοὶ τοὺς Ἀσκητὰς νὰ ἀροτριοῦν, νὰ ἐξημερώνουν ἄγρια δένδρα, νὰ μεταβάλλουν τὰς ἐρήμους καὶ τὰ βαλτώδη μέρη εἰς χρησιμωτάτας καλλιεργείας, ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμά των καὶ ἐγίνοντο καὶ αὐτοὶ ἐπιμελεῖς καὶ φιλόκαλοι γεωργοί. Ἡ ἐργασία ἦτο ὑποχρεωτικὴ καὶ περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς γεωργίας καὶ τὴν χειροτεχνίαν, τὰς τέχνας δηλαδή, καὶ κατὰ προτίμησιν ἐκείνας τὰς τέχνας, αἱ ὁποῖαι σχετίζονται μὲ τὸν ἱερὸν Ναόν, ἤτοι τὴν ἀρχιτεκτονικήν, τὴν ζωγραφικήν, τὴν χρυσοχοΐαν, τὴν γλυπτικήν, τὴν πλαστικήν, τὴν κωδωνοποιΐαν. Δὲν ἦτο δὲ σπάνιον πρᾶγμα νὰ βλέπῃ τις καὶ Ἐπισκόπους νὰ καταγίνωνται εἰς μίαν τοιαύτην ἐργασίαν. Καὶ εἰργάζοντο ὅλοι οὗτοι ἀφ᾽ ἑνὸς πρὸς συντήρησίν των, καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου πρὸς ὠφέλειαν τοῦ πλησίον. Θὰ ἔκαμνα δὲ ἕνα ἄλλον μεγαλύτερον ἀκόμη λόγον, ἐὰν ἦτο ἀνάγκη νὰ σᾶς ἀναφέρω πόσας καὶ ποίας τέχνας ἐξασκοῦν καὶ σήμερον οἱ εἰρημένοι μοναχοί. Τὸ λυπηρὸν εἶναι ὅτι ὁ λαός μας δὲν ἠγάπησεν ἀκόμη ὅπως πρέπει τὴν ἐργασίαν καὶ δὴ τὴν γεωργίαν· καὶ διὰ τοῦτο εἰς πολλὰ μέρη ἡ πατρίς μας παρουσιάζει ὄψιν τόπου, ὅστις φαίνεται ὅτι δὲν κατοικεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους· ἐκτάσεις ἀκαλλιέργητοι, δένδρα ἄγρια, μέρη ἄδενδρα, καταστροφὴ τῶν ὑπολειπομένων δασικῶν δένδρων· ἰδοὺ τὸ οἰκτρὸν θέαμα πολλῶν μερῶν τῆς Κρήτης μας. Ὁποία ἐντροπή! Καὶ ὅμως πλεῖστοι ἀπὸ τοὺς πατριώτας μας νομίζουν, ὅτι δὲν θὰ εἶχαν ἐδῶ ἐργασίαν νὰ κάμνουν καὶ ἀφίνουν τὸν ἀνεκμετάλλευτον παράδεισον τὴν Πατρίδα μας διὰ νὰ ὑπάγουν ἀλλοῦ νὰ ἐκτελοῦν τὰς πλέον ἐπικινδύνους ἐργασίας. Τί μωρία! Καὶ ἕως τώρα μὲν πολλοὶ ἐδικαιολόγουν τὴν ὀκνηρίαν των καὶ τὴν μετανάστευσίν των μὲ τὰς ἀγροζημίας, μὲ τὰς ζῳοκλοπὰς καὶ μὲ τὴν ἔλλειψιν κυβερνητικῆς ὑποστηρίξεως. Ἀλλ᾽ ἂς ἐλπίσωμεν, ὅτι τόρα, μὲ τὴν νέαν τοῦ τόπου μας ὁριστικὴν καὶ κατὰ τοὺς προαιωνίους μας πόθους ἀποκατάστασιν, θὰ λείψουν αἱ προφάσεις αὐταὶ καὶ τὰ πραγματικὰ ἐμπόδια τῆς γεωργικῆς προόδου τῆς ἀγαπητῆς Πατρίδος. Καὶ τότε θὰ τὸ δείξουν οἱ συμπατριῶταί μας. Οἱ καλύτεροι τοιοῦτοι θὰ εἶναι οἱ καλύτεροι γεωργοί· καὶ οἱ ἐργατικώτεροι πατριῶται θὰ εἶναι καὶ οἱ καλύτεροι Χριστιανοί. Διότι ὁμοῦ μὲ τὴν ἰδικήν των ὠφέλειαν, ὁμοῦ μὲ τὴν σπουδαίαν ὑπηρεσίαν των πρὸς τὴν Πατρίδα, θὰ εἶναι καὶ μιᾶς εὐαγγελικῆς συστάσεως ἐκτελεσταί.